

AHMED YESEVÎ'NİN MENÂKIBİ

Necdet TOSUN*

Türklerin efsânevî pîri Hâce Ahmed Yesevî (ö. 562/1166-7), Orta Asya'da İslâm ve tasavvufun yayılmasında etkili olmuş mühim bir şahsiyettir. Vefatından sonra onun sözleri ve menkıbeleri önce şifâhî yolla anlatılıp halk arasında yayılmış, bilâhare bu söz ve menkıbeler derlenerek kaleme alınmıştır. Şiirleri *Dîvân-ı Hikmet*'te toplanmış olan Ahmed Yesevî'nin söz ve nasihatlarını ihtivâ eden en eski eser, halîfesi Sûfî Muhammed Dânişmend'in *Mir'âtü'l-kulûb* adlı risâlesidir. Çağatay Türkçesiyle yazılan bu eseri İsveç'teki tek yazma nüshaya istinâden *İLAM Araştırma Dergisi*'nde neşretmiştik (II/2, 1997, s. 41-85). Bu defa da Ahmed Yesevî'nin menkıbelerini ihtivâ eden bulabildiğimiz en eski eseri, İmâm Sığnâkî'nin risâlesini neşrediyoruz.

MÜELLİF: İmâm Hüsâmeddîn Hüseyin b. Ali Sığnâkî (ö. 711/1311)

Hayatı hakkında fazla bilgi bulunmayan İmâm Sığnâkî, nisbesinden anlaşıldığına göre Cend ile İsficâb arasındaki Fârâb bölgesinde ve Sir Derya kıyısında bulunan Sığnâk'ta doğmuştur.¹ Hicrî 676'da (1277) Hâfîzüddîn el-Kebîr Muhammed b. Muhammed el-Buhârî'den ders okuyan Sığnâkî, Fahreddîn Muhammed b. Muhammed el-Mâymergî'den de istifâde etmiştir.

Sığnâkî, fıkıh, kelâm ve nahiv ilimlerinde eserler verdi. Hicrî 690 senesinde Hüsâmeddîn Ahsikefî'nin *el-Müntehab fi usûli'l-mezheb* adlı eserini şerhetti. Bir Hanefî fıkıh kitabı olan Mergînânî'nin *el-Hidâye*'sini şerhedip h. 700 senesinde bitirdiği bu esere *en-Nihâye* adını verdi. Haleb'te h. 704 senesinde Pezdevî'nin *Usûl*'ünü *el-Kâfi* adıyla şerhetti. Neseffî'nin kelâma dâir *et-Temhîd*'ini şerhedip *et-Tesdîd* adını verdi. Zemahşerî'nin nahve dâir *el-Mufasssal* adlı eserini şerhedip buna *el-Muvasssal* adını verdi. Sığnâkî'nin bu şerhlerden başka kendi telifi olan iki eseri daha bilinmektedir. Bunlar sarf ilmine dâir *en-Necâh fi't-tasrîf* ile *Risâle-i Hüsâmeddîn-i Sığnâkî* ya da *Menâkıb-ı Ahmed-i Yesevî* diye bilinen eserlerdir. Sığnâkî'nin önde gelen talebelerinden birisi Kıvâmuddîn Muhammed b. Muhammed el-Kâkî'dir.

* M.U. İlahiyat Fak. Tasavvuf Ar. Gör.

1 Bu kasabanın ismi bazı kaynaklarda Suğnak şeklinde kaydedilmiştir. Bk. Bosworth, IX, 580.

Bağdat'a gelip burada bir süre ders okutan Sıgnâkî, h. 710 senesinde hac için çıktığı yolda Dimaşk'a uğradı. 711 senesinin Receb ayında (1311) Haleb'te Kâdî'l-kudât İbnü'l-Adîm ile görüştü. Vefât tarihi hakkında 710, 711 ve 714 tarihleri verilen Sıgnâkî'nin Haleb'te vefât ettiği kaydedilmektedir.²

ESER: Menâkıb-ı Ahmed-i Yesevî

Risâle-i Hüsameddîn-i Sıgnâkî ya da *Menâkıb-ı Ahmed-i Yesevî* diye bilinen bu eserin şimdilik bilinen yegâne nüshası Taşkent'teki Özbekistan Fenler Akademisi Şarkiyat Enstitüsü Kütüphanesi'ndedir (nr. 11084, vr. 11b-14a).³ Farsça olan bu risâlenin telif tarihi bilinmemekle birlikte, müellifin hayatı dikkate alındığında hicrî VII. asrın sonlarında yazılmış olduğu söylenebilir. Bu küçük eser, Ahmed Yesevî ve Yeseviyye tarikatı hakkında kendisinden sonra yazılan eserlere kaynaklık etmiştir. Nitekim Âlim Şeyh'in *Lemehât* ve Muhammed Şerîf'in *Huccetü'z-zâkirîn* adlı eserlerinde ondan nakiller görülmektedir.⁴

Bu eser, Ahmed Yesevî'nin hayatı ve şahsiyeti hakkında mühim ip uçları vermektedir. Yesevî'nin halk arasında şifâhî olarak anlatılan menkıbeleri, muhtemelen ilk kez bu eserle kaleme alınmıştır.⁵ Târihî öneme hâiz olmakla birlikte bu menâkıbın mübâlağalı ve tenkîde açık yönleri de vardır. Ahmed Yesevî'nin 170 şeyhe hizmet edip onlardan icâzet almış olması, onun sohbetinde 22.000 müftünün bulunması gibi mübâlağalı hususlar menâkıb kitaplarında zaman zaman görülebilmektedir ve halk muhayyilesinin ürünüdür. Öte yandan Yesevî'nin, aralarında bir asırlık fark olan Yûsuf Hemedânî (ö. 535/1141) ve Şihâbeddîn Ömer Sühreverdi'nin (ö. 632/1234) her ikisinden de icâzet almış olması târihen zor görünmektedir. Eserde Ebû Ya'kûb Yûsuf Hemedânî, *Miftâhu'l-ulûm* adlı eserin müellifi olarak gösterilmiştir. Oysa *Miftâhu'l-ulûm*'un müellifi Ebû Ya'kûb Yûsuf b. Ebîbekr es-Sekkâkî'dir (ö. 626/1228-29). Böyle bâriz hatalar, Sıgnâkî'nin pek müdakkik olmadığını göstermektedir.

Sıgnâkî'nin risâlesi ile Ahmed Yesevî'nin menkıbelerine yer veren diğer muahhar eserler arasında bazı benzerlikler olduğu gibi farklar da vardır. Meselâ Sıgnâkî'nin eserinde aslen Ahmed Yesevî'nin amcası olan Arslân Bâb'dan ve hum-i aşk (aşk küpü) kıssasından hiç bahsedilmemiş olması câlib-i dikkattir. Ahmed Yesevî'nin Hâce Ârif Rîvgerî ile görüşmesi ise Sıgnâkî'nin eserine has bir bilgidir.⁶ Yesevî'nin Kalenderîler ile kırk sene

2 İmâm Sıgnâkî'nin hayatı ve eserleri için bk. Suyûtî, I, 537; Kasım b. Kutlubugâ, s. 90; Askalânî, II, 60; Kâtib Çelebi, s. 112, 403, 484, 1775, 1849, 1929, 2032; Kuraşî, II, 114-6; Leknevî, s. 62; Dihhudâ, XVII-B, 527 (Sıgnâkî md.); Bağdatlı, I, 314; Brockelmann, *GAL*, II, 116, *Suppl.*, II, 142; Zirikî, II, 247; Kehhâle, I, 566, 623.

3 *Mir'âtü'l-kulûb* u neşrettiğimiz bir önceki makalemizde Sıgnâkî risâlesinin varakları sehven 1b-3a olarak kaydedilmiştir. Bk. Tosun, s. 42.

4 Bk. Âlim Şeyh, s. 38-40, 48; Muhammed Şerif, vr. 92a-92b, 95b, 97a.

5 Süfî Dânişmend'in *Mir'âtü'l-kulûb* hâricinde Ahmed Yesevî hakkında şimdilik kayıp olan bir eserinin daha olduğu bilinmekteyse de, bu eser Yesevî'nin menkıbelerinden ziyâde sözlerini ihtivâ etmektedir. Âlim Şeyh'in bu ikinci eserden yaptığı nakillerde (s. 38-40, 48-123) bu durum açıkça görülmektedir.

6 Bk. Sıgnâkî, vr. 12a, 13a.

seyahat ettiği ve çehâr darb vurduğu yani saç, sakal, bıyık ve kaşlarını traş ettiği yolundaki bilgi ise hem Sıġnâkî'nin eserine has, hem de inanılması güçtür. Muahhar eserlerdeki ateş pamuk kıssası Sıġnâkî'nin risâlesinde de bulunduğu için îtimâda şâyândır. Ahmed Yesevî hakkındaki tüm menkıbeler ve bunlar arasındaki farklar ayrı bir makâle konusu olduğu için şimdilik bu kadarla iktifâ ediyor ve Sıġnâkî'nin risâlesini Türkçe tercümesiyle birlikte takdîm ediyoruz.

METİN

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

این رساله است از تصنیفات صاحب نهاییه مولانا حسام الدین علامهء سفناقى رحمة الله علیه .

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ . بدانید که شیخ احمد یسوی صد هفتاد پیر⁷ کامل و مکمل را خدمت کرده اجازت و رخصت طریقت گرفته و یاریغ و بویریوق⁸ یافته . از هر کدام اینها خرقتها پوشیده و دیگر ذکر جهر و سماع و رقص قبول کرده اند . و اندوه عمر شریف ایشان صد و سی و یازده سال بوده . و یازان و سگان قبول کرده اند و از حضرت مخدومی شیخ الإسلام شیخ شهاب الدین سهروردی ارشاد عام قبول کرده و از جمله ابدالان گردیده و چهار ضرب زده اند . و در علوم ظاهری شاگرد امام فخری رازی بوده اند . هفتاد سه علم را درس میگفته اند . و در بطن کعبه اعظم معظم سی سال در مدرسه استقامت کرده اند . و چهل سال با قلندران در سیاحت بوده و مصاحب ابدالان و اوتاد و خضر و الیاس بوده و خضر علیه السلام ایشانرا تربیت کرده اند . و مصاحب خواجه عبدالحالق غجدوانی بوده اند . و کعبه را در غجدوان طواف کرده اند با چهار پیر کامل که مثل بابا محمد خطنی⁹ که ایشان را بابا ماچین¹⁰ خوانند و حکیم اتا و صوفی دانشمند و خواجه دوغی رحمهم الله .

7 Bu metinde süreklı پر şeklnde geçer.

8 Yarlıg ve buyruk, Türkçe iki kelime olup emir ve ta'limât demektir.

9 olmalıdır.

10 Metinde ج harfleri ج yazılmıştır. ماجین şeklindedir.

روزي خواجه احمد يسوي آشي پخته، خواجه دوغي را فرموده اند که: بغجدوان رويد، از خواجه عبدالحالق قَتق آتش بياريد. خواجه دوغي پيش از آنکه بغجدوان رسد، خواجه عارف ريوگري که خليفهء خواجه عبدالحالقند قَتق آتش رسانيده مراجعت نموده باز گشت بخواجه دوغي ملاقي گرديده متوجه بغجدوان شده. گفته اند که: کار عارف زياده از من شد.

روزي خواجه احمد بمشايع ترك در باغي که آنرا باغ اوليا گفتندي نشسته بودند، بزبان ايشان رفت که: مرد آنست که توجه کند باغ در رقص آيد بمجرد اين کلام باغ در رقص آمده. خواجه احمد يسوي گفته اند که من سخني گفتم که در رقص شد. في الحال از رقص استاده است.

روزي در موضع¹¹ فرکت مي خواسته اند که طواف مزار خواجه زکرياي فاخر سازند. چون ايشان انتقال کرده اند، فرکت نیز از عقيب ايشان مي آمده است. خليفه احمد گفته اند که: زود بر گرد. في الحال بر گشته.

در صحبت خليفه احمد بست¹² دو هزار مفتي بوده اند و شصت هزار سيدزاده¹³ بوده اند و ده هزار امام زادهء خوارزمي بوده اند و ده هزار دانشمند بوده اند نود هزار ولي بوده اند و هشت هزار ابدال و دوازده هزار جا نور انداز بوده اند که و در خانقاه ايشان مرد زن در رقص مي آمده اند که ناگاه جماعتي از جانب عرب آمده اند که با همراهي چهل نفر از درويشان. واز خليفه احمد سؤال کرده اند که مرد زن ذکر سماع ميسازند چگونه است؟ خليفه احمد آتشيرا در پخته پيچيده و در قوطي¹³ انداخته، سر آن پوئشیده بدست آنها دادند. ايشان بمقام خود مراجعت نموده در شهر مصر در مسجد جامع در ما بين جمع کثير گشاده، دیده اند که آتشي بر پخته ضري بلکه هيچ اثري نرسانيده ست. و گفته اند که: خواجه احمد باما رمزي بکار برده که يعني مرد زن در صحبت ما چنين است. مشايع عرب گفته اند که: خليفه احمد پير ما است.

11 Metinde yanlışlıkla موضوع şeklinde yazılmıştır.

12 Metinde سندزاده şeklinde yazılmıştır.

13 Metinde قوتي şeklinde yazılmıştır.

وخلیفه احمد را در دوازده سالگی کار ببقای رسیده. روزی فرموده اند که: ای یاران آداب نگاه دارید که من بیک بی ادبی از قطب عربی فرو نشستم با وجودیکه پیرم خواجه خضر علیه السلام از ابدالان در خواست کرده اند، من محجوب مانده ام. وخلیفه احمد فرموده اند که: صد هفتاد پیر را خدمت کرده ام. آخر ترین پیرم حضرت شیخ الإسلام سلطان العارفین شیخ شهاب الدین سهروردی بوده و کار حال من از ایشان تمام شده. ایشان صاحب عوارفند.

خلیفه احمد عزم مکّه معظمه نموده اند و گفته اند که: مردی باشد که کعبه را برای ما بیارد. ببلده غجدوان رسیدن¹⁴ با چهار صد ولی وچهار صد جانور انداز وچهار صد تازی وچهار صد اسب. خواجه عبدالحالق با خواجه عارف گفته اند که: خواجه احمد عزم مکّه دارد. فی الحال بغجدوان میرسد، او را پیش واز بروید. فی الحال خواجه عارف دیواری را سوار شده رفته. خلیفه احمد را آورده اند که: خواجه عبدالحالق چهار صد اشتر چهار صد گاو را ذبح کرده ضیافت کرده اند وکعبه را در غجدوان حاضر کردانیده. و سحر گه خلیفه احمد بتمام مشایخ ترك کعبه را طواف نموده ودر آن موضع مشایخ ترك سنگ انداخته که تا روز قیامت از ما نشانی باشد. بعد از آن خلیفه احمد گفته اند که: ای خواجه عبدالحالق، شمارا مریدی قتال بوده است. بگویند تا ببینم حال او را. خواجه عبدالحالق اشارت بخواجه عارف کرده اند. خواجه عارف گفته اند که: بر جان ایشان بکنم یا بر اسبان ایشان. خواجه عبدالحالق گفته اند که بر اسبان بسازید. خواجه عارف دستی بر جانب اسبان افشاندند وچهار¹⁵ اسب همه را یال دم ریخته است. همه گفته اند که قتال بوده است.

و دیگر خلیفه احمد بابا ما چین را پیش از مصاحبت بگرفتند. دست با گردن بسته، پانصد¹⁴ یک درّه زدند. کبوتری از زیر بغل بابا ما چین پریده فی الحال در طیران مانده است و دنیا را ترك کرده، درویش گشته، یکی از خلفای خلیفه احمد شدند.

14 olmalı رسیدند.

15 Hikayenin gelişine göre چهار صد olmalıdır.

ودرویشی کار او بجای رسید که او را دراز گوش بود، از در ترکستان تا در ختن بجای سرگین مشک می انداخت. خلیفه احمد او را بخريد، جوخانه را باو حواله کرد که تا روز قیامت اولاد ترا باشد.

منقولست که در يك شب نود امير بخذمت خلیفه احمد آمده، هر یکیرا سیزده هزار نفر بوده است و با خلیفه احمد بیعت کرده و در همان شب همه ولي و کامل گشته اند.

و دیگر خلیفه احمد فرموده اند که: حاملان و حال خواجه عبدالحالق و حال خواجه حسن اندقي و حال عبدالله برقي در خدمت خواجه يوسف همداني تمام شد. ایشان صاحب مفتاح العلوم بوده و حال ایشان بر شیخ ذو الفضل تمام شد که او خلیفه ذو الخیر است.

و فرموده اند که: روزي پیرم شیخ شهاب الدین سهروردی نعره زدند که: های های پیر ترکستان. من گفتم: لبیک. في الحال علوم اولین و آخرین مرا مکشوف شد و من نعره ها بزدم. پسر خود ابراهیم را دیدم که خواب¹⁶ کشته شد. و من این درجه هارا ازان یافتم که جفای مردم بسیار کشیدم و مدة صد سال مرا سنگها زده اند که و من صبر کردم. مَنْ صَبَرَ ظَفَرَ. تمت الرسالة.

TERCÜME

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

Bu risâle, *Nihâye* adlı eserin müellifi olan Mevlânâ Hüsâmeddîn allâme-i Sıgnâkî'nin eserlerindedir.

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

Biliniz ki, Şeyh Ahmed Yesevî 170 kâmil ve mükemmil pîre hizmet edip icâzet, tarîkat ruhsatı ve ta'limât almış, onların herbirinden hırka giymiş, ayrıca cehrî zikir, semâ ve raks izni almışlardı. Uzun ömr-i şerîfleri 130 ya da 126 sene idi. Doğan kuşları ve köpekleri vardı (bunlar avcılıkta kullanılan hayvanlardır). Şeyhulislâm Şeyh Şihâbeddîn Sühreverdi'den avâm halkın irşâd usûlünü öğrenip, abdâllar zümresinden oldu ve çehâr darb vurdular (saç, sakal, bıyık ve kaşlarını kestiler). Zâhirî ilimlerde İmâm Fahreddîn

¹⁶ در خواب Olmalıdır.

Râzî'nin talebesi oldular. 73 ilimde ders verirlerdi. Ka'be-yi muazzama'da 30 sene medresede istikâmet üzere (şer-i şerîfe muvâfık) bulundular. 40 sene Kalenderîler ile seyâhat edip, abdâllar, evtâd, Hızır ve İlyâs ile arkadaşlık ettiler. Kendilerini Hızır (a.s) terbiye etti. Hâce Abdülhâlik Gucdüvânî'nin arkadaşı idiler ve Baba Muhammed Hotenî ki ona Baba Mâçîn derler, Hakîm Ata, Sûfî Dânişmend ve Hâce Dûğî (rahimehümullah) gibi dört pîr-i kâmil ile Ka'be'yi Gucdüvân'da tavaf ettiler.

Birgün Hâce Ahmed Yesevî bir yemek pişirip Hâce Dûğî'ye buyurdular ki: Gucdüvân'a gidin, Hâce Abdülhâlik'ten katık yiyecek (veya cacık) getirin. Hâce Dûğî Gucdüvân'a ulaşmadan önce Hâce Abdülhâlik'in halîfesi Hâce Ârif Rîvgerî katık yiyecek getirip döndü. Dönüşte Hâce Dûğî ile karşılaşip Gucdüvân'a yöneldi. (Hâce Dûğî) dediler ki: Ârif'in işi (hâli) benden üstün oldu.

Birgün Hâce Ahmed, Türk meşâyıhı ile Bâğ-ı Evliyâ denen bağda oturmuşlardı. Dillerinden şu cümle döküldü: "Yiğit o kişidir ki teveccüh eder de bağ raksa başlar". Sadece bu sözü söylemekle bağ raks etmeye başladı. Hâce Ahmed Yesevî dediler ki: Ben, (sadece) bir söz söyledim, o raksa başladı. Bağın raksı hemen durdu.

Birgün Ferket'te iken Hâce Zekëriyyâ-yı Fâhir'in mezarını ziyâret etmek istediler. Çünkü bu zât vefât etmişti. (Onlar giderken) Ferket şehri de arkalarından geliyordu. Halîfe Ahmed (Yesevî) : "Hemen gerî dön" buyurdular. Hemen döndü.

Halîfe Ahmed'in sohbetinde 22.000 müftü, 60.000 seyyidzâde, 10.000 Hârizmlî imamzâde, 10.000 âlim, 90.000 velî, 8.000 abdâl ve 12.000 kerâmet ehli sûfî (cânver endâz) vardı. Tekkelerinde kadın erkek (birlikte) raks ederlerdi (zikir eşliğinde semâ ederlerdi). Ansızın Arap (ülkeleri) yönünden bir cemâat kırk dervişle birlikte geldiler. Halîfe Ahmed'e: "Kadın erkek zikir ve semâ ediyorlar, bu nasıl olur?" diye sordular. Halîfe Ahmed bir ateşi pamuğa sardı, kutuya koyup ağzını kapattı ve onların eline verdi. Onlar kendi memleketlerine döndüler. Mısır'ın (bir) şehrinde, büyük câmide, kalabalık bir insan topluluğu içinde (kutuyu) açtılar. Gördüler ki ateş pamuğa zarar vermemiş hatta hiç tesir etmemiştir. Dediler ki: Hâce Ahmed bize bir işâret verdi yani "bizim sohbetimizde kadın erkek işte böyledir" (beraber olmaları gönüllerine zarar vermez) demek istedi. Arap şeyhleri: "Halîfe Ahmed bizim pîrimizdir" dediler.

Oniki yaşında iken Halîfe Ahmed'in işi sona erdi (hâli kemâle erdi). Birgün buyurdular ki: Ey dostlar! Mutlaka âdâba riâyet ediniz. Ben bir edeb kusûrundan dolayı, pîrim Hızır (a.s) abdâllardan ricâda bulunmasına rağmen, Arab'ın (ya da garbın) kutupluğundan düştüm ve mahçup oldum. Halîfe Ahmed buyurdular ki: 170 pîre hizmet ettim. Son pîrim Hz. Şeyhulislâm Sultânü'l-ârifîn Şeyh Şihâbüddîn Sühreverdi idi ve hâlim onun sâyesinde kemâle erdi. Onlar, *Avârif* adlı eserin müellifidirler.

Halife Ahmed Ka'be-yi muazzamaya gitmeye niyet ettiler ve buyurdular ki: "Yiğit o kişidir ki Ka'be'yi bize getirir". 400 veli, 400 kerâmet ehli sūfî, 400 av köpeği, 400 at ile birlikte Gucdüvân'a ulaştılar. Hâce Abdülhâlik, Hâce Ârif'e dediler ki: "Hâce Ahmed Mekke'ye doğru yola çıktı, şu anda Gucdüvâna ulaşıyor, onu karşılamaya çıkın!" Hâce Ârif hemen bir duvara binip gitti. Halife Ahmed'e, Hâce Abdülhâlik'ın 400 deve ve 400 ineği kesip ziyâfet verdiğini, Ka'be'yi de Gucdüvân'a getirip hazırladığını anlattılar. Sabahleyin Halife Ahmed tüm Türk şeyhleri ile Ka'be'yi tavaf etti. Türk şeyhleri, kıyâmet gününde bizden bir nişan olur diye o mahalle bir taş attılar. Bundan sonra Halife Ahmed buyurdular ki: "Ey Hâce Abdülhâlik! Sizin öldürücü bir müridiniz varmış. Söyleyin de onun hâlini görelim". Hâce Abdülhâlik, Hâce Ârif'e işâret ettiler. Hâce Ârif: "Onların canını mı sökeyim yoksa atlarının canını mı"? dedi. Hâce Abdülhâlik: "Atlarının" buyurdu. Hâce Ârif atlara doğru bir el çırpı. Dört (dörtüz ?) atın hepsinin boynundan kan aktı. Herkes: "Öldürücü imiş" dediler.

Ayrıca Halife Ahmed, Baba Mâçîn'i onunla sohbetten önce dövdüler. Elini boynuna bağlayıp 501 kamçı vurdular. Baba Mâçîn'in koltuk altından bir güvercin uçup gitti ve dünyayı terk etti. Baba Mâçîn derviş olup Halife Ahmed'in halifelerinden biri oldular.

Bir dervişin hâli o dereceye ulaşmıştı ki, onun bir merkebi vardı. Türkistan kapısından Hoten kapısına kadar tezek yerine misk atardı. Halife Ahmed onu satın aldı, kıyâmet gününe kadar senin nesline (vakf) olsun diyerek arpa anbarını ona havâle etti.

Nakledilir ki, bir gecede Halife Ahmed'e 90 emîr (devlet yöneticisi) geldi. Herbirinin yanında 13.000 kişi vardı ve Halife Ahmed'e bey'at edip aynı gecede hepsi velî ve kâmil oldular.

Bir defasında Halife Ahmed buyurdular ki: Bizim, Hâce Abdülhâlik'ın, Hâce Hasan Endakî'nin ve Abdullah Barakî'nin mânevî hâli, Hâce Yûsuf Hemedânî'nin huzûrunda tamam oldu. Onlar (Hemedânî) *Miftâhu'l-ulûm* adlı eserin müellifidirler. Onların mânevî hâli, Zü'l-Hayr'ın halifesi olan Şeyh Zü'l-Fadl'da tamam olmuştur.¹⁷

Buyurdular ki: Birgün pîrim Şeyh Şihâbüddîn Sühreverdî "Ey pîr-i Türkistân" diye haykırdı. Ben "Buyurun" dedim. O anda evvelki ve sonraki insanların ilimleri bana keşfolundu ve ben nâralar attım. Rüyada oğlum İbrâhim'in ölmüş (veya uykuda öldürülmüş) olduğunu gördüm. Ben, halkın cefâsını çok çektiğim için bu derecelere ulaştım. Bana 100 sene taş vurdular, sabrettim. Sabreden zafere ulaşır. Risâle tamam oldu.

17 Kasedilen kişi Ebû Ali Fadl b. Muhammed el-Fârmedî (ö. 477/1084)'dir. Bu zât, Ebû Saîd-i Ebu'l-Hayr'dan ve diğer bazı şeyhlerden istifâde etmiştir. Bk. Yazıcı, X, 90.

BİBLİYOGRAFYA

- Âlim Şeyh Muhammed Âlim Sıddîkî, *Lemehât min nefehâti'l-kuds* (nşr. Muhammed Nezîr Râncâh), İslâmâbâd-Lahor 1406/1986.
- Askalânî, İbn Hacer Ahmed b. Ali, *ed-Dürerü'l-kâmine fî a'yâni'l-mieti's-sâmine*, Haydarâbâd 1349.
- Bağdatlı İsmâîl Paşa, *Hediyetü'l-ârifîn*, İstanbul 1951.
- Bosworth, C.E., "Sighnâk", *Encyclopedie de l'Islam*, Leiden 1998, IX, 580.
- Brockelmann, Carl, *GAL*, Leiden 1943-49; *Suppl.*, Leiden 1937-42.
- Dihhudâ, Ali Ekber, *Lügatnâme*, Tahran 1345 hş.
- Kâsım b. Kutlubugâ el-Hanefî, *Tâcü't-terâcim* (thk. İbrâhîm Sâlih), Beyrût 1992.
- Kâtib Çelebi, *Keşfu'z-zunûn*, İstanbul 1971.
- Kehhâle, Ömer Rızâ, *Mu'cemu'l-müellifîn*, Beyrût 1993.
- Kuraşî, Abdülkâdir b. Muhammed, *el-Cevâhiru'l-mudriyye fî tabakâti'l-Hanefiyye* (thk. Abdülfettâh Muhammed^{el}-Haluv), Kahire 1978.
- Leknevî, Muhammed Abdülhay, *el-Fevâidü'l-behiyye fî terâcimi'l-Hanefiyye*, Mısır 1324.
- Muhammed Şerîf el-Hüseynî, *Huccetü'z-zâkirîn li-reddi'l-münkirîn*, Süleymâniye Ktp., Reşid Efendi, nr. 372, vr. 1b-203b.
- Sığnâkî, Hüsâmeddîn Hüseyin b. Ali, *Menâkıb-ı Ahmed-i Yesevî (Risâle-i Hüsâmeddîn-i Sığnâkî)*, Özbekistan Fenler Akademisi, Şarkiyat Enstitüsü Ktp., nr. 11084, vr. 11b-14a.
- Suyûtî, Celâleddîn Abdurrahmân, *Bugyetü'l-vü'ât fî tabakâti'l-lügaviyyîn ve'n-nühât* (thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrâhîm), Beyrût ts.
- Tosun, Necdet, "Yesevîliğin İlk Dönemine Âid Bir Risâle: Mir'âtü'l-kulûb", *İLAM Araştırma Dergisi*, II/2 (1997), s. 41-85.
- Yazıcı, Tahsin, "Ebû Ali el-Fârmedî", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 1994, X, 90.
- Ziriklî, Hayreddîn, *el-A'lâm*, Beyrût 1990.